

Rok 2013

Trzynastka to liczba osobliwa i ważna. Następuje po dwunastce uznawanej za szczęśliwą i przynoszącą szczęście oraz dobra, zaszczyty i wartości. U Babilończyków trzynastka oznaczała zniszczenie tego, co dobre w dwunastce. Ale uważano ją także za liczbę szczególną: Zeus był trzynastym bogiem w wierzeniach Greków, a w niektórych kulturach indiańskich trzynastka jest liczbą świętą. Uznaje się ją także jako symbol godności i władzy.

Także współczesna kultura i historia nadawały trzynastce ważne znaczenia: w 1813 roku bitwa narodów pod Lipskiem zapoczątkowała upadek Napoleona, a w sto lat później w 1913 roku Cesarstwo Niemieckie uroczyście obchodziło setną rocznicę tego triumfu. W Lipsku wzniesiono 91-metrową wieżę jako pomnik, a we Wrocławiu zbudowano Halę stulecia. Niestety przez nas teraz też tak nazywaną, chociaż to symbol niemieckiego zwycięstwa i zdrady Napoleona przez sojuszników, a jednocześnie przypomina o upadku naszych planów i nadziei związanych z cesarstwem Francuzów. W tej bitwie zginął nasz bohater narodowy Józef Poniatowski awansowany w czasie jej trwania na marszałka Francji. Klęska Napoleona spowodowała nie tylko upadek planów odbudowy Polski, ale także likwidację Księstwa Warszawskiego i kolejny rozbiór tego skrawka państwowości. Obchody setnej rocznicy przez Niemców miały nie tylko wymiar antyfrancuski, ale także antypolski po jubileuszu pięćsetlecia zwycięstwa pod Grunwaldem i budowy Pomnika Grunwaldzkiego w Krakowie.

Rosja też obchodziła ważny jubileusz z akcentami antypolskimi, bo uroczyście uznano 300 lat panowania na tronie moskiewskim dynastii Romanowów. Pierwszy car z tej rodziny został przez Ziemski Sobór, wybrany na tron 3 marca 1613 roku po odparciu wojsk polskich z Moskwy i detronizacji polskiego królewicza Władysława, któremu pozostał tylko tytuł księcia

smoleńskiego. Carem został młodziutki Michał Romanow jako car Wszechrosji. Najwybitniejszym przedstawicielem tej dynastii stał się Piotr Wielki, a jego córka Elżbieta była ostatnią z rodu Romanowów, bo po jej zgonie władcą został jej siostrzeniec Piotr III z rodziny Holstein-Gottorp, a po nim rządy objęła żona jako Katarzyna II, z pochodzenia księżniczka Zofia Augusta Anhalt-Zerbst-Dornburg w Szczecinie. Pozwoliło to sztucznie przedłużyć dynastię dodając do nazwiska rodowego Piotra III członu – Romanow, bo był on wnukiem Piotra Wielkiego. Po uroczystościach trzechsetlecia dynastia upadła w lutym 1917 roku, w wyniku rewolucji i abdykacji Mikołaja II. Nawiązując do roku 13, to w 1713 St. Petersburg został stolicą imperium Piotra Wielkiego.

Prasa rosyjska wyrażała niezadowolenie z obojętnej postawy Polaków wobec jubileuszu trzystu lat panowania dynastii Romanowych. Władze rosyjskie ogłosiły amnestię i liczna grupa więźniów politycznych została zwolniona, między innymi Iza Maszczeńska, Wiktor Gomulicki, Leo Belmont.

Rok 2013 stanowi wyraźną granicę między dawną tradycją historii i kultury oraz nową epoką, jaka wprowadziła sytuacja po wojnie światowej. Z tych dawnych tradycji to dwie wojny bałkańskie między nowymi państwami, które uwolniły się w drugiej połowie XIX wieku z niewoli tureckiej: Serbia, Bułgaria, Grecja, Czarnogóra, a nawet Rumunia toczą spory o nowe terytoria i granice wspierane często bratobójczymi walkami. Kończy je pokój w Bukareszcie, zawarty 10 sierpnia. Przez rok do sierpnia 1914 roku panował w Europie względny spokój, a następnie rozgorzała wojna światowa, zwana pierwszą.

Inne polityczne zmiany i wydarzenia 1913 roku to zabójstwo króla Grecji Jerzego I, próba zamachu na króla Hiszpanii Alfonsa XIII, zabójstwo wielkiego wezyra w Istambule. Utworzono niepodległe państwo Albanie, w której rządy objął niemiecki książę Wilhelm de Vied, Izba Gminy Wielkiej Brytanii uchwaliła autonomię dla Irlandii, ale decyzję tę zawierała Izba Lordów i problem irlandzki nadal nie został rozwiązany. W Polsce władze rosyjskie wprowadzają kolejne restrykcje: zawieszono działalność Towarzystwa Kultury Polskiej, zapowiedziano też w Rosyjskiej Radzie Państwa zakaz używania języka polskiego podczas obrad samorządów miejskich.

Inne ważne decyzje polityczne tego roku to: zapowiedzi zwiększenia zbrojeń w Wielkiej Brytanii i Niemczech, a także następuje rozbudowa armii niemieckiej do pięciu milionów na czas wojny.

W Ameryce także ważne wydarzenie i zmiany w osiągnięciach technicznych. Otwarty został Kanał Panamski 10 października, budowano go 10 lat. Pierwszym statkiem, który przepłynął kanał była Louise, a następ-

nym Alliance. Meksyk stał się po raz kolejny terenem wewnętrznych walk o władzę i wpływy. Zbuntował się generał Francisco Pancho Chihuahua, następnym celem miała być stolica kraju Meksyk. Swoje zainteresowanie Meksykiem ujawniły Stany Zjednoczone planując zajęcie części terytorium. Niemcy obiecywały poparcie Meksykanom w konflikcie ze Stanami, ale ich depesze rozszyfrowali Anglicy i przekazali Amerykanom. Konflikt udało się zakończyć porozumieniem pokojowym między rządem Meksyku a specjalnym przedstawicielem prezydenta Thomasa Woodrowa Wilsona.

W Stanach dokonano nowych zmian w przemyśle i budownictwie. W Nowym Jorku otwarto największy dworzec kolejowy świata. W Highland Park w stanie Michigan, Henry Ford wprowadził ruchomą taśmę montażową, co wyraźnie podniosło wydajność pracy, a montaż jednego samochodu trwał zaledwie trzy godziny. W Los Angeles oddano do użytku najdłuższy wodociąg, liczący 410 kilometrów. W Nowym Jorku 13 lutego otwarto pierwszą wystawę współczesnego malarstwa w Stanach Zjednoczonych.

W Warszawie w 1913 roku otwarto nowy hotel „Polonia” na wprost Dworca Warszawsko-Wiedeńskiego. Budynek utrzymano w stylu secesji, a wewnątrz w stylu Ludwika XVI. Personel składał się z obcokrajowców, bo hotel przeznaczony był dla międzynarodowej arystokracji. Właścicielem tej nowoczesnej inwestycji hotelarskiej był hrabia Konstanty Przeździecki. Jednocześnie w tym samym roku 29 stycznia rozpoczął działalność Teatr Polski. W jego zespole znaleźli się tak znani artyści jak: Józef Węgrzyn, Aleksander Zelwerowicz, Jerzy Leszczyński, Maria Dulębianka, Kazimierz Junosza-Stępowski. Inaugurowano działalność „Irydronem” Zygmunta Krasieńskiego w reżyserii Arnolda Szyfmana z muzyką Lubomira Różyckiego. Inną inauguracją z tego roku stały się nowe filmy polskie, a zwłaszcza ekranizacja „Mazepy” Słowackiego, „Halki” Moniuszki czy „Quo Vadis” Sienkiewicza. Recenzenci uznali te dokonania jako ambitne i udane. Wybitne dzieła polskiej literatury i opery stały się przedmiotem popularyzacji dzięki nowoczesnej sztuce filmowej.

W czerwcu 1913 roku oddano do użytku nowy most w Warszawie nazywany Trzecim, a dzisiaj to Most Poniatowskiego, oczywiście księcia Józefa i w setną rocznicę zgonu takie imię mu nadano. Słynnego księcia Pepi upamiętniają w Warszawie nie tylko most jego imienia, ale także pomnik konny przed pałacem prezydenckim i Pałac pod Blachą w kompleksie zamkowym.

Ciekawie przedstawia się kronika personalna znanych osób, które w tym roku przyszły na świat lub zakończyły swoje bogate w różne doświadczenia życie. Wśród osób, jakie odeszły z najlepszego ze światów, przypomnieć warto Tadeusza Popiela – malarza i ucznia Matejki, Rudolfa Diesla

niemieckiego inżyniera, wynalazcy silnika samochodowego, Teodora Rygiera rzeźbiarza, autora pomnika Mickiewicza w Krakowie. Bogata jest lista znanych osób urodzonych w 1903 roku: wśród polityków są to: Richard Nixon – prezydent Stanów Zjednoczonych, Edward Gierek, Gustaw Husak – polityk czeski, Makarios – prezydent Cypru, Mieczysław Moczar; wybitni uczeni to Szczepan Aleksander Pieniążek – polski sadownik, Jan Szczepański – socjolog, autor Raportu o Stanie Oświaty w PRL, Roger Garandy – filozof francuski, Adam Schaff – filozof marksistowski, Zdzisław Libera – polonista, autor podręczników; w grupie artystów przypomnijmy Witolda Lutosławskiego – wybitnego kompozytora, Rene Clementa – reżysera francuskiego, Grażynę Bacewicz, Jeana Marais’a, Barta Lancastra, Aleksandra Bardinię, Alberta Camusa – pisarza autora „Dżumy” i „Obcego”, Elżbietę Barszczewską. Wśród urodzonych w 1903 roku przypomnijmy jeszcze tak szczególne osoby jak: Stanisław Marusarz – znany narciarz, pionier polskiej szkoły skoczków narciarskich, Władysław Siła – Nowicki znany prawnik i polityk, Edmund Osmańczyk -dziennikarz, Jesse Owens – złoty medalista olimpijski, lekkoatleta, Artur Sandauer – krytyk i tłumacz. Są to ciekawe i ważne osoby z życia i kultury naszych czasów. Obecnie liczyliby po sto lat, co wydaje się osobliwe, bo działali razem z nami, na swoich polach, ale w naszym czasie wspólnym. Zasłużeni i cenieni seniorzy i nieco starsi nasi rówieśnicy.

Warto przypomnieć, że przed stu laty, w 1913 roku Nagrodę Nobla w dziedzinie literatury otrzymał Hindus Rabisdranath Tagore – autor znanych utworów poetyckich, zbioru „Owocobrania” tłumaczonego przez Leopolda Staffa, tworzył poematy mistyczne i utwory filozoficzne. Prowadził od 1918 roku swoistą placówkę edukacyjną w Indiach, w Santiniketan określaną jako uniwersytet ludowy Visra-Bharati. W młodości słuchaczką tej placówki była Indira Gandhi – późniejsza premier rządu Indii. Uczelnią Tagora interesowało się także Jawahalał Nehru, pierwszy prezydent Indii, ojciec Indiry.

Przed stu i dwunasty lata ważne wydarzenia międzynarodowe i dotyczące naszych ziem i naszego społeczeństwa, kultury i nauki wywarły silne i trwałe pięknio nie tylko na toczące się wówczas życie, ale także historię i tradycje kultury. W kończącym się roku 2013 zasługują na przypomnienie i trwałe miejsce w świadomości oraz historii powszechnej i narodowej.

Rok 1913 boleśnie zaznaczył się w naszej historii, a obchodzony uroczysto jubileusz klęski Napoleona był dla nas jednocześnie narodową klęską i trwałą raną w historii.

Dla nas nie tylko setne rocznice roku „13” mają historyczne i jubileuszowe znaczenie, ale także istotne i uświęcone krwią oraz łzami są połówki wieków liczone od tych dat. Pierwszą jest rok 1863, na trwale związany z ko-

lejnym niepodległościowym zrywem powstańczym, jakim stał się wybuch styczniowego protestu ogarniającego cały teren zaboru rosyjskiego i mający wyraźne wsparcie ochotników z innych zaborów oraz środowisk emigracji na Zachodzie. Zryw ten otrzymał w historii nazwę Powstanie styczniowe i rozpoczął się w Królestwie w nocy z 22 na 23 stycznia 1863 roku. Stopniowo rozszerzał się na inne tereny: w marcu objął Litwę, w kraju Kresy Wschodnie i Ukrainę. Niestety nie przeniół się na teren zaboru pruskiego i austriackiego, a także nie była pomoc zagraniczna, a nawet obojętność i niechęć ze strony nowego cesarza Francji Napoleona III. Powstanie Styczniowe było wyraźnym ruchem narodowym, miało swój rząd, władze w województwach, armię z bohaterskimi i doświadczonymi mistrzami walk partyzanckich w okupowanym kraju. We wszystkich oddziałach powstańczych zgromadzono około 200 byłych uczestników, stoczono 1200 bitw i potyczek, zginęło w walkach ponad 30 tysięcy żołnierzy i oficerów powstańczych, ponad 38 tysięcy zesłano i uwięziono, wielu szykanowano, a konfiskaty majątku należały do stosunkowo łagodnych kar dla tych, którzy wspierali działania i zaopatrywali oddziały w żywność, odzież, konie czy broń.

Z walk powstańczych w pamięci narodowej utrwały się bitwy pod Miechowem, Małogoszczem, Żyrzynem, Iłżą. Wśród dowódców na trwałą pamięć zasłużyli: M. Laugiewicz, L. Mierosławski, Z. Sierakowski, M. Borelowski, O. Czachowski, J. Hauke-Bosak, W. Wróblewski, a także ksiądz Brzózka na Podlasiu. Walki trwały do grudnia 1864 roku, czyli prawie dwa lata. Ważnym przywódcą był Romuald Traugutt pełniący władzę dyktatorską od 17 października 1863 roku do aresztowania i skazania 5 sierpnia 1864 roku.

W literaturze i w życiu wybranych polskich autorów powstanie, także wywarło silny wpływ. Z aktywności na rzecz powstania znani są: Bolesław Prus, Adam Asnyk, Eliza Orzeszkowa czy Maria Konopnicka. A tak znane utwory jak: „Lalka”, „Gloria Victis”, „Nad Niemnem”, „Wierna rzeka” upamiętniają te ważne wydarzenia.

Obecnie w minionym 2013 roku Polskie Radio nadawało cykl audycji poświęconych Powstaniu styczniowemu, co nie tylko przybliżyło te wydarzenia sprzed 150 lat, ale dodatkowo upowszechniło wiedzę o nich, przekazując wiele ważnych informacji i analiz.

Sięgnijmy jeszcze dalej w odległą przeszłość. Co działo się tysiąc lat temu w 1013 roku. Bolesław Chrobry zakończył zwycięsko wojnę z cesarzem i zawarł pokój w Merserburgu. Sto lat później, czyli ponad 900 lat, Gall Anonim zaczął pisać swoją Kronikę w Płocku, która stanowi podstawowe źródło o problemach Polski i dziejach jej władców, zwłaszcza Bolesława Chrobrego i Krzywoustego.

Ważna dla rozwoju państwa była zawarta 2 października 1413 roku unia w Horodle między Polską i Litwą. Wykorzystała ona wartości zwycięstwa pod Grunwaldem i stanowiła nowy etap porozumienia obu państw. Wprowadzono urząd Wielkiego Księcia Litwy, który dożywotnio sprawował Witold, wprowadzono wspólny Sejm i zjazdy, a 47 rodzin litewskich otrzymało herby polskich rodzin szlacheckich. W Horodle upamiętniono w XIX wieku to wydarzenie specjalnym kopcem i krzyżem. Był to jeden z ważnych grodów Witolda, ale z czasem zaczął tracić na znaczeniu i obecnie jest to wieś. Stanowi ważną pamiątkę historyczną.

W roku 13 powstały ważne dzieła nauki i sztuki. W 1213 roku założono Uniwersytet w Oxfordzie, a w 1313 Alighieri Dante ukończył ostatnią część „Boskiej komedii”, dwanaście lat później, w 1513 roku Rafael Santi ukończył słynną „Madonnę Sykstyńską”, a Alfred Dürer swój słynny obraz „Rycerz, śmierć, diabeł”. Był to obfity dla twórców rok i N. Machraivelli ukończył pisanie „Księcia”. W tym samym roku został otwarty Uniwersytet Papieski w Rzymie.

Ta garść informacji zwraca uwagę, że rok 13 był i jest ważny dla kultury i nauki. Na zakończenie warto przytoczyć ważną rocznicę 13 roku, jaką jest wprowadzenie pojęcia dydaktyki, bo w 1613 roku Krzysztof Helwig i Joachim Jung opracowali uwagi o działalności nauczycielskiej Wolfganga Ratkego, który uczył języka ojczystego i postulował potrzebę nauczania w językach narodowych. Analizę tę określali jako dydaktykę, czyli sztukę nauczania. Było to pierwsze użycie tego terminu, w następnych latach rozwinął je J. A. Komeński. Dzisiaj dydaktyka należy do podstawowych nauk pedagogicznych, ale pojawia się wiele niezbyt racjonalnych opracowań, które budzą niepokój i wymagają sprostowania, a nawet zdecydowanego odmienienia w imię dobrze rozumianej dydaktyki o czterechsetnym rodowodzie teoretycznym i skutecznej praktyce.

Józef Półturzycki